

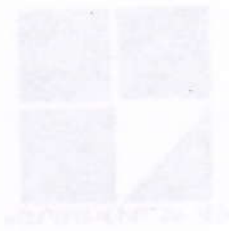
ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՎՈՂ ՈՒՍՈՒՑՉԻ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Հետազոտության թեման՝ «Ա. Սպենդիարյանը որպես հայ սիմֆոնիկ
երաժշտության հիմնադիր»

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Նաիրա Աֆրիկյան

Ղեկավար՝ Կարինե Ղազարյան

Արմավիրի Անդրանիկ Օզանյանի անվան թիվ 5 հիմնական դպրոց

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Նախաբան

3

Ալեքսանդր Սպենդիարյանը հայ սիմֆոնիկ երաժշտության
հիմնադիր

4

Եզրակացություն

15

Օգտագործված գրականության ցանկ

16

Կյանքի սկիզբը՝ պերճ առանձնատուն, վեհաշուք իրեր,
 Ղրիմի կապտին տվող կանաչով թավիշված ծառեր, ծառերի ճեղքից ծովը մարմարյա:
 Իսկ կյանքի վերջը սենյակն այս նեղիկ, Նալբանդյան նեղիկ փողոցի վրա:
 Սենյակի կողքին զինվորի ժանգոտ նիհար մահճակալ բամբակե խամրած ծածկոցը վրան:
 Ծոմոված մի արկղ, որով տան տերը իր նոտաներն է բերել Երևան
 Դարձել է այստեղ զարդապահարան:
 Սենյակի մեջտեղ հազիվ կանգնել է
 Ճաշասեղանը՝ մանկան պես երեք,
 Սրա վրա է գրել, նոտագրել
 Ու նաև կերել իր պատառ հացը
 Հին պերճությունից ներկա է միայն
 Սև դաշնամուրը տոհմիկ ու շքեղ
 Եվ որը սակայն իր ապստամբած
 Տիրոջ հետ մեկտեղ լքել է հարուստ
 Հայրական տունը
 Եկել է ոգու հոգու ետևից
 Եկել Հայաստան աղքատ ու ազնիվ
 Այս կացարանը:

Միլվա Կապուտիկյան
 1968 թ.

Նախաբան

Երաժշտությունն առարկայի ծրագրում առանձնակի տեղ է հատկացված կոմպոզիտոր Ալեքսանդր Սպենդիարյանին և նրա ստեղծագործական ուղղուն: Սպենդիարյանը հանդիսանում է հայ սիմֆոնիկ երաժշտության հիմնադիր, ուստի աշխատանքը որ ես ներկայացնում եմ բացահայտում է կոմպոզիտորին որպես ազգային սիմֆոնիկ երաժշտության հիմնադիր:

Ալեքսանդր Աֆանասի Սպենդիարյանը (Սպենդիարովը) ծնվել է 1871թ. հոկտեմբերի 10-ին ռուսական Կախովկա քաղաքում: Երաժշտական տաղանդը ժառանգել է մորից, ով դաշնամուրի ուսուցչուհի էր: Ստեղծագործել սկսել է 7 տարեկանից, իսկ 9 տարեկանից դաշնամուր և ջութակ նվագել է սովորել: 1890թ. պատանի Ալեքսանդրը տեղափոխվում է Մոսկվա:

Նրա երաժշտական ճաշակի և ինքնատիպ ձեռագրի ձևավորման վրա մեծ ազդեցություն են ունեցել մշակույթի առաջատար ռուս և հայ հանճարների շրջապատում գտնվելը, ինչի արդյունքում կայացել է Սպենդիարով երաժիշտն ու երգահանը: Դեռ մանկության տարիներից նրան ծանոթ է եղել Ղրիմի ազգային երաժշտական ոճը: Երկար տարիներ բնակվել է Ղրիմում և ծավալել երաժշտական ակտիվ գործունեություն: Ղեկավարել է բազմաթիվ երաժշտական նվագախմբեր, հիմնել է տասնյակ երաժշտական դպրոցներ, մշակել է բազմաթիվ երգեր և ստեղծագործություններ: Հեղինակային համերգաշարերով հանդես է եկել Ռուսաստանի խոշոր քաղաքներում:

1924թ. հաստատվել է հայրենիքում և ակտիվ մասնակցել Հայաստանի Գիտության և արվեստի ինստիտուտի, պետական կոնսերվատորիայի, սիմֆոնիկ նվագախմբի, երաժշտական հրատարակչության հիմնադրման աշխատանքներին:

Իր ստեղծագործական կարիերայի բուռն ծաղկման շրջանում այնպիսի հրաշալի գործեր է ստեղծել, ինչպիսիք են «Ալմաստ» օպերան, «Երևանյան էտյուդներ» և «Ղրիմի էսքիզներ» ստեղծագործությունները: Սպենդիարյանի ստեղծագործություններն առանձնանում են իրենց ազգային դիմագծին հավատարիմ մնալու յուրահատկությամբ, ռիթմիկությամբ, բանաստեղծականությամբ և քնարականությամբ:

Ահա այսօր էլ գալիս է երաժշտական աշխարհքում անուն հանած հայ նշանավոր
երաժշտագետը՝ Ա. Սպենդիարյանը. օտար երկրից դեպի հայրենի մթնոլորտը, արևմտյան
երաժշտությունից դեպի արևելյան երաժշտությունը, մեծ ու գեղեցիկ ծրագիրներով, որոնց
գործ դառնալուն առհավատցյա են իր խոշոր տաղանդն ու փայլուն պատրաստությունը:

Հ. Թումանյան

1916թ. Թիֆլիս

Ալեքսանդր Սպենդիարյանը հայ սիմֆոնիկ երաժշտության հիմնադիր

Սիմֆոնիկ երաժշտության, սիմֆոնիկ նվագախմբի կատարման համար նախատեսված երաժշտություն: սիմֆոնիկ երաժշտության կարևորագույն ժանրերն են՝ սիմֆոնիա, նախերգանք, կոնցերտ, սյուիտ, սիմֆոնիկ պոեմ, ֆանտազիա և այլն: Սիմֆոնիկ երաժշտության են վերաբերում նաև օպերաների նվագախմբային հատվածները (սիմֆոնիկ պատկերներ, ինտերմեցցո)երգչախումբ, մեներգիչներ ներառող այնպիսի ստեղծագործությունները, որոնցում, սակայն, գերիշխում է գործիքային սկզբունքը¹:

Սիմֆոնիկ նվագախմբի տեմբրային և դինամիկ հատկանիշների հարստությունն ու բազմազանությունը, ձայնածավալի ընդարձակությունը հնարավորություն են ընձեռում ինչպես մեծ ձևերում (սիմֆոնիական կոնցերտ, նախերգանք, սիմֆոնիկ պոեմ, ֆանտազիա, սյուիտ և այլն) նշանակալից, գաղափարա-զգացմունքային բովանդակության, այնպես էլ փոքր ձևերում (պար, քայլերգ, ընդհանրապես զվարճանքի, կենցաղային, կիրառական երաժշտություն) համեմատաբար սահմանափակ, գեղարվեստա-ստեղծագործական մտահղացումներ արտահայտելու համար:

Սիմֆոնիկ երաժշտության գոյացման նախադրյալներ էին XVI դ. և XVII դ. սկզբին գործիքային տարբեր անսամբլների (անպայման կլավեսինով և երգեհոնով) հատկացված ժանրերը՝ սյուիտ, կոնչերտո գրոսսո, դիվերտիսմենտ, առանձին գործիքների կոնցերտ(տարբեր կազմի անսամբլների նվագակցությամբ) և այլն:

19-րդ դարի 1-ին քառորդից երաժշտության մեջ նոր՝ ռոմանտիկական ուղղության կազմավորման պայմաններում ի հայտ են եկել ծրագրային սիմֆոնիաներ, սիմֆոնիկպոեմներ, պատկերներ, ֆանտազիաներն (Հեկտոր Բեռլիոզ, Ֆելիքս Մենդելսոն, Ֆերենց Լիստ, Մարի Ֆրանկ և ուրիշներ, տես Ծրագրային երաժշտություն): Նույն ժամանակաշրջանին է վերաբերում նաև ազգային երաժշտության դպրոցների ձևավորումը, որոնցում զգալի տեղ է գրավել նաև ազգային երաժշտությունը Անտոնին Դվորժակ, Յուրի Ավենսեն, Էդվարդ Գրիգ, Յան

¹ 1 Մելիքյան Սպիրիդոն, հոդվածներ, հուշեր, նամակներ, փաստաթղթեր:

Սիբեիլուս և ուրիշներ): Սիմֆոնիկ երաժշտության մեջ մեծ է Գուստավ Մահլերի ստեղծագործության նշանակությունը:

Սիմֆոնիկ երաժշտության բազմազան ժանրերի և ձևերի զարգացման գործում զգալի ավանդ են ներմուծել 19-րդ դարի 21-րդ դարի սկզբի ռուս կոմպոզիտորները (Անտոն Ռուբինշտեյն, Ալեքսանդր Բորոդին, Պյոտր Զայկովսկի, Նիկոլայ Ռիմսկի-Կորսակով, ավելի ուշ՝ Սերգեյ Ռախմանինով, Վասիլի Կալիննիկով, Իգոր Ստրավինսկի և ուրիշներ)²:

Սիմֆոնիկ երաժշտության զարգացման նոր փուլ է սովետական բազմազգ կոմպոզիտորների ստեղծագործությունը, որ գլխավորում էին համաշխարհային ճանաչման արժանացած կոմպոզիտորներ Նիկոլայ Մյասկովսկին, Սերգեյ Պրոկոֆևը, Դմիտրի Շոստակովիչը, Արամ Խաչատրյանը: Հայկական սիմֆոնիկ երաժշտության հիմնադիրը Ալեքսանդր Սպենդիարյանն է («Երեք արմավենի», 1905, «Ղրիմի էսքիզներ», 1903 և 1912, սիմֆոնիկ 2 սյուիտ և «Դավաճանություն» սիմֆոնիկ պատկեր «Ալմաստ» օպերայից, 1923—1924, «Երևանյան էտյուդներ», 1925 և այլն): Ասպենդիարյանի հետ միաժամանակ սիմֆոնիկ երկեր է ստեղծել Ա. Տեր-Ղևոնդյանը («Ախթամար» սիմֆոնիկ պոեմ, 1923, և այլն)³:

Ալեքսանդր Սպենդիարյանը (Սպենդիարով) ծնվել է 1871 թ. նոյեմբերի 1-ին (հին տոմարով հոկտեմբերի 20), Ռուսական կայսրության, Տավրիկյան նահանգի, Դնեպրովյան գավառի Կախովկա քաղաքում (այժմ՝ Խերսոնի մարզ, Ուկրաինա): Հայրը՝ Աֆանասի Սպենդիարովը (Ստեփանոս Սպենդիարյանց) զբաղվում էր փայտանյութի առևտրով⁴:

Մայրը՝ Նատալյա Սելինովան (Դշխուհի) Կարասուբազարի (այժմ՝ Բելոգորսկ) քաղաքագլուխ Կարպ Սելինյանի դուստրն էր: Նրանց ընտանիքում հինգ երեխա էին մեծանում: Ալեքսանդր Սպենդիարյանը ընտանիքի երկրորդ երեխան էր: Երաժշտական ունակությունները նրան փոխանցվել են մորից, ով հաճախ էր նվագում հայկական ու թաթարական մեղեդիներ: Ալեքսանդրը դաշնամուր նվագել սկսել է չորս տարեկանից: Նրա առաջին ստեղծագործությունը մի փոքրիկ վալս էր, որը գրեց յոթ տարեկանում:

² Սպենդարովա Մ. Ալ. Սպենդարիով, Երևան, «Հայաստան» հրատ. 1966:

³ Գրիգորյան Բ. Ալեքսանդր Սպենդիարով: Երևան ՀՍՍՀ Գ.Ա. Հրատ. 1952:

⁴ Գասպարյան Ս. Ալեքսանդր Սպենդիարով: Երևան, Հայպետ հրատ. 1951:

1877 թ. Ալեքսանդր Սպենդիարյանն ընտանիքի հետ տեղափոխվում է Սիմֆերոպոլ: Մայրը նրա համար դաշնամուրի ուսուցչուհի է հրավիրում: Սպենդիարյանն արդեն վարժ կարդում էր նոտաները, սակայն մեկ տարի անց նա հրաժարվում է դաշնամուրի դասերից, քանի որ չէր սիրում գամմաներ ու վարժություններ նվագել:

1882 թ. Ալեքսանդր Սպենդիարյանն ընդունվում է Սիմֆերոպոլի գիմնազիա, երգում աշակերտական երգչախմբում: Տասնչորս տարեկանում սովորում է ջութակ նվագել և հրապուրվում այս գործիքով: Իսկ ավագ եղբայրը՝ Լեոնիդը թավջութակ էր նվագում: 1888 թ. Սպենդիարյանը գրում է մի ռոմանս, որը նրա առաջին տպագրված ստեղծագործությունն էր: «Հմայված եմ քո գեղեցկությամբ» ռոմանսը նվիրված է Ալեքսանդր Սպենդիարյանի առաջին սեր՝ Ելիզավետա Արենդտին: 1890 թ. ավարտում է ուսումը գիմնազիայում և հոր հետ ճամփորդում՝ լինելով Վիեննայի օպերային թատրոնում⁵:

1890 թ. Ալեքսանդր Սպենդիարյանը հոր խորհրդով ընդունվում է Մոսկվայի կայսերական համալսարան նախ՝ բնագիտության ֆակուլտետ, ապա ուսումը շարունակում իրավաբանության ֆակուլտետում: Համալսարանում ուսանելու տարիներին նա նվագում է Նիկոլայ Կլենովսկու ղեկավարած ուսանողական նվագախմբում, որպես կոնցերտմայստեր՝ շարունակելով ջութակի դասերը Մեծ թատրոնի նվագախմբի ջութակահար Պեկարսկու մոտ:

Ուսանողական նվագախմբի դիրիժոր Նիկոլայ Կլենովսկին լսելով Սպենդիարյանի ստեղծագործությունները՝ խորհուրդ է տալիս լրջորեն զբաղվել կոմպոզիցիայի տեսությամբ: Ալեքսանդր Սպենդիարյանը որպես առաջին ուսուցիչ ընտրում է հենց նրան:

Նույն համալսարանում էր սովորում նաև Սպենդիարյանի եղբայրը՝ Լեոնիդը, ով դարձավ հայտնի երկրաբան: Մոսկվայում Սպենդիարյան եղբայրներն հաղորդակից էին հայկական մշակույթին, մտերիմ էին մոսկվաբնակ հայ մտավորականության հետ:

Նրանք հաճախ էին մասնակցում Ներսես Ներսեսովի և Մերգել Շահինյանի տանը կազմակերպող երեկույթներին: 1894 թ. այդպիսի հավաքույթներից մեկի ժամանակ Ալեքսանդր Սպենդիարյանը ծանոթանում է Ալեքսանդր Ծատուրյանի հետ:

⁵ Մելիքյան Սպիրիդոն, հոդվածներ, հուշեր, նամակներ, փաստաթղթեր:

Լսելով նրա «Ա՜յ վարդ» բանաստեղծությունը Սպենդիարյանը գրում է համանուն ռոմանս: Այն կոմպոզիտորի առաջին ստեղծագործությունն էր՝ գրված հայ գրողի բանաստեղծության հիման վրա: 1895 թ. Սպենդիարյանն ավարտում է իր ուսումը և մեկնում Պետերբուրգ⁶:

Երկու տարի անց՝ 1897 թ. հանձնելով ավարտական քննությունները ստանում է իրավաբանի առաջին կարգի դիպլոմ, այդպես էլ իր ողջ կյանքի ընթացքում չգրադվելով այդ մասնագիտությամբ:

1895 թ. ջութակահար Հովհաննես Նալբանդյանի միջնորդությամբ հանդիպում է Նիկոլայ Ռիմսկի – Կորսակովին և ներկայացնում իր ստեղծագործություններից մի քանիսը: Ռուս կոմպոզիտորը համաձայնում է դառնալ Սպենդիարյանի կոմպոզիցիայի տեսության ուսուցիչը:

Նիկոլայ Ռիմսկի-Կորսակովը մեծապես հավանում էր նրա երաժշտությունը և խրախուսում էր նրան ավելի խորանալ հայկական ժողովորդական երաժշտության ուսումնասիրության մեջ: Նրա օգնությամբ Ալեքսանդր Սպենդիարյանը բարեկամական ու ստեղծագործական կապեր է հաստատում ռուսական երաժշտարվեստի անվանիների հետ: 1900 թ.՝ ավարտելով ուսումը, գրում է իր առաջին սիմֆոնիկ ստեղծագործությունը՝ «Կոնցերտային նախերգանքը»՝ նվիրելով սիրելի ուսուցչին:

1901 թ. Ալեքսանդր Սպենդիարյանը տեղափոխվում է Յալթա՝ ամուսնանալով վաղամեռիկ եղբոր՝ Լեոնիդ Սպենդիարյանի կնոջ՝ Վարվառա Մազիրովայի հետ: Կոմպոզիտորի հայրը որդու ընտանիքին է նվիրում առանձնատուն, որը նախկինում Սերբիայի Նատալյա Թագուհու ամառային նստավայրն էր: Սպենդիարյանների տունը շուտով դառնում է Յալթայի մշակութային կենտրոնը: Այստեղ շատ հաճախ էին կազմակերպվում համերգներ, երեկոյթներ, որոնց ներկա էին լինում Մաքսիմ Գորկին, Անտոն Չեխովը, Ալեքսանդր Գլազունովը, Անտոն Արենսկին, Ֆեոդոր Շալապինը, Սերգեյ Ռախմանինովը, Իլյա Ռեպինը, Ֆեոդոր Շալապինը:

Յալթայում կոմպոզիտորը ծավալում է ակտիվ հասարակական, մշակութային, խմբավարական ու ստեղծագործական գործունեություն. հիմնում երաժշտական

⁶ Սպենդարովա Մ. Ալ. Սպենդարիով, Երևան, «Հայաստան» հրատ. 1966:

դպրոցներ, սիրողական երգչախումբ, կազմակերպում համերգներ, գլխավորում Յալթայի Հայկական բարեգործական ընկերությունը:

1916 թ. Սպենդիարյանը վաճառելով Յալթայի առանձնատունը ընտանիքի հետ տեղափոխվում է Սուդակ՝ ապրելու իր ամառանոցում: Նույն տարում հրավեր ստանալով Թիֆլիսի Հայկական երաժշտական ընկերության կողմից կոմպոզիտորը մեկնում է Թիֆլիս, ելույթ ունենում համերգներով ու արժանանում է տեղի հայերի ջերմ ընդունելությանը⁷:

Թիֆլիսում կոմպոզիտորը լսում և գրառում է Արևելյան մեղեդիներ, որոնք հետագայում օգտագործում է իր ստեղծագործություններում: Այստեղ տեղի է ունենում Սպենդիարյանի և մեծանուն բանաստեղծ Հովհաննես Թումանյանի հանդիպումը՝ որ ընթացքում էլ կոմպոզիտորի մոտ ծնվում է օպերա գրելու գաղափարը: Որպես օպերայի պոեթ ընտրվում է «Թմկաբերդի առումը» պոեմը: Վերադառնալով Սուդակ նա սկսում է «Ալմաստ» օպերայի ստեղծման աշխատանքները: Նույնիսկ Առաջին համաշխարհային պատերազմի և հեղափոխության դժվարին տարիներին Սպենդիարյանը ծավալում է բուռն հասարակական ու մշակութային գործունեություն:

Սպենդիարյանը այն հայ մտավորականների շարքում էր, ովքեր Հայաստանի իշխանությունների հրավերով տեղափոխվում էին քնակություն հաստատելու հայրենիքում: Կոմպոզիտորը Հայաստան տեղափոխվեց 1924 թ.՝ իր հայրենիքում նախաձեռնելով երաժշտական ու մշակութային կյանքի զարգացման լայնածավալ աշխատանքներ:

Նրա ջանքերով ստեղծվեց Երևանի պետական կոնսերվատորիայի սիմֆոնիկ նվագախումբն ու բացվեց նվագախմբային դասարանը: Հայաստանում կոմպոզիտորը ծավալում էր նաև մանկավարժական գործունեություն՝ իր հարուստ փորձը փոխանցելով նորաբաց կոնսերվատորիայի դասախոսներին և ուսանողներին:

Հայկական մշակույթի զարգացման մեջ ունեցած մեծ ավանդի համար Ալեքսանդր Սպենդիարյանին 1926 թ. շնորհվում է Ժողովրդական արտիստի կոչում՝ Հայաստանում առաջին անգամ: Կոմպոզիտորի մոտ հայտնաբերվում է թոքերի սուր բորբոքում, որի հետևանքով 1928 թ. մայիսի 7-ին Ալեքսանդր Սպենդիարյանը մահանում է՝ ախտորոշմամբ:

⁷ Գասպարյան Ս. Ալեքսանդր Սպենդիարով: Երևան, Հայպետ հրատ. 1951:

Նրա ընկերոջ՝ ճարտարապետ Ալեքսանդր Թամանյանի առաջարկությամբ կոմպոզիտորի մարմինն ամփոփվում է նախագծված Ժողտան (Ներկայիս օպերային թատրոն) հարակից պուրակում: Նրա մահից տարիներ անց՝ 1933 թ. հունվարի 20-ին «Ալմաստ» օպերայի բեմադրությամբ բացվում է Հայաստանի օպերայի պետական թատրոնը, որը 1939 թ. կրում է Ալեքսանդր Սպենդիարյանի անունը⁸:

Ալեքսանդր Սպենդիարյանի անունը իր նշանակալից տեղն ունի հայ դասական երաժշտության պատմության մեջ⁹: Յուրօրինակ կոմպոզիտոր, տաղանդավոր դիրիժոր, անընկճելի երաժշտահասարակական գործիչ, երիտասարդներ կրթող նրբանկատ մանկավարժ Ալեքսանդր Սպենդիարյանը հայ սիմֆոնիկ երաժշտության հիմնադիրներից մեկն է, ով յուրացնելով ժողովրդական երաժշտության օրինաչափությունները, դաստիարակվելով եվրոպական և մասնավորապես ռուսական դասական երաժշտության ավանդույթներով, ընդլայնեց ազգային երաժշտության շրջանակները¹⁰:

Նա հիմք դրեց հայ սիմֆոնիկ երաժշտությանը, հարստացրեց կամերային երաժշտությունը և ստեղծեց դասական «Ալմաստ» օպերան: Սպենդիարյանը մեծ դեր խաղաց ազգային կոմպոզիտորական դպրոցի, նրա գեղագիտական սկզբունքների և հայ երաժշտության մեջ ռեալիստական /իրատեսական/ ուղղվածության ձևավորման գործում:

Սպենդիարյանի երաժշտական ժառանգությունը բաղկացած է քառասունից ավելի երգերից ու ռոմանսներից, մի շարք կամերա-գործիքային և սիմֆոնիկ ստեղծագործություններից, մեկ օպերայից, երկու մելոդեկլամացիաներից, մի քանի խմբերգերից ու վոկալ անսամբլներից:

Սպենդիարյանի գրչին են պատկանում մեծ քանակությամբ ժողովրդական երգերի մշակումներ՝ հայկական, ռուսական, ուկրաինական, թաթարական (Ղրիմի): Սպենդիարյանի ինքնատիպ երաժշտական ոճը դրսևորվեց արևելյան թեմաներով գրված ստեղծագործություններում:

Այդ մասին կոմպոզիտորը հետևյալն է գրում. «Հետադարձ հայացք նետելով այն ամենին, ինչ ես գրել եմ մինչև օրս, կարելի է այն եզրակացությանը գալ, որ... իմ

⁸ Սպենդարովա Մ. Ալ. Սպենդարիով, Երևան, «Հայաստան» հրատ. 1966:

⁹ Մելիքյան Սպիրիդոն, հոդվածներ, հուշեր, նամակներ, փաստաթղթեր:

¹⁰ Գրիգորյան Բ. Ալեքսանդր Սպենդիարով: Երևան ՀՍՄՀ Գ.Ա.: Հրատ. 1952

ստեղծագործություններից առավել անհատական են արևելյան ոճի ստեղծագործությունները»:

Լինելով «նոր ռուսական երաժշտական դպրոցի»՝ «Հզոր խմբակի» հետևորդը Սպենդիարյանը հակվեց ծրագրային երաժշտությանը, որին բնորոշ են վառ կերպարայնությունը, երաժշտական լեզվի գունեղությունը, անմիջականությունն ու հուզականությունը:

Դեռևս Սիմֆերոպոլի գիմնազիայում ուսանելու տարիներին երիտասարդ Սպենդիարյանը գրում է իր առաջին ստեղծագործությունները: Ստեղծագործական առաջին փորձերի թվում կային նաև հերոսական երգերի մշակումներ ջութակի և դաշնամուրի համար, զինվորական քայլերգեր, ինչպես նաև մի շարք հայկական ազգային մեղեդիների մշակումներ քառաձայն երգչախմբի համար՝ «Գացեք տեսեք», «Ջան գյուլում» և այլն:

1890-ական թթ. Սպենդիարյանը ստեղծեց մեծ քանակությամբ երգեր և ռոմանսներ, որոնք հազեցած էին լուսավոր, անհոգ քնարականությամբ, մեղեդայնությամբ, պարզ ու մատչելի երաժշտական կառուցվածքով: Դրանցում արտացոլվեցին ռուսական կենցաղային երգերի և ռոմանսների անմիջական ազդեցությունը: 1900 թ. Սպենդիարյանն ավարտելով ուսումնառությունը Նիկոլայ Ռիմսկի-Կորսակովի մոտ, սկսեց իր որոնումները ստեղծագործական նոր արտահայտչաձևերում, ինչպես նաև երաժշտա-հասարակական գործունեության բազմակողմանի դրսևորումներում:

Այս ժամանակահատվածում Ալեքսանդր Սպենդիարյանն ակտիվ տարվեց երաժշտահասարակական, դիրիժորական և կոմպոզիտորական գործունեությամբ՝ նպաստելով Ղրիմի համերգային կյանքի և երաժշտական կրթության զարգացման գործին: 1900-1917 թթ. Սպենդիարյանը գրեց իր խոշորակտավ ստեղծագործությունների մեծ մասը: «Ղրիմյան էսքիզներ»-ի երկու սերիաները (1903, 1912 թթ.) «Երեք արմավենի» սիմֆոնիկ պատկեր (1905 թ.), մելոդեկլամացիաներ՝ «Մենք կհանգստանանք» (ըստ Չեխովի Սոնյայի մենախոսությունը «Քեռի Վանյայի» պիեսից (1910 թ.), «Էդելվեյս» (ըստ Գորկու, 1911 թ.), վոկալ անսամբլներ՝ «Պաղեստինի ուտը» (1901 թ.), «Չինված արտը», (1902 թ.), «Վլադիմիր Ստասովի հիշատակին» կանտատը (1907 թ.), «Բեդա Քարոզիչ» (1907 թ.), «Ձկնորսն ու փերին» (1902 թ.), և այլն:

Ակտիվ էին նրա շփումները տարբեր երաժշտա-հասարակական կազմակերպությունների հետ: Դրանց թվում էին Ղրիմի, Խարկովի, Օդեսայի, Մոսկվայի, Թբիլիսիի, Նախիջևանի, Բաքվի երաժշտա-հասարակական կազմակերպությունները, տպարանները, երգչախմբային և նվագախմբային միությունները, ուսումնական հաստատությունները և այլն¹¹:

Շատ լայն էր Սպենդիարյանի ստեղծագործական շփումները մշակույթի տարբեր ոլորտները ներկայացնող ինչպես ռուս այնպես էլ հայազգի արվեստագետների հետ՝ Մաքսիմ Գորկի, Անտոն Չեխով, Լև Տոլստոյ, Ալեքսանդր Գլազունով, Բորիս Ասաֆև, Միխայիլ Գնեսին, Սերգեյ Վասիլենկո, Եվգենիա Ջերուսա, Ֆելիքս Բլումենֆելդ, Նիկոլայ Չերեպնին, Նիկոլայ Ամանի, Սերգեյ Մերկուրով, Եվգենյա Մոավինա, Ալեքսանդր Ծատուրյան, Վարդգես Սուրենյանց, Նիկողայոս Տիգրանյան Հովհաննես Թումանյան, Մարտիրոս Սարյան, Ռոմանոս Մելիքյան, Հովհաննես Նալբանդյան և այլն:

Այդ մասին են վկայում նրա նամակագրական կապերը, և ժամանակակիցների հուշերը կոմպոզիտորի մասին: Սպենդիարյանի ստեղծագործական կյանքում բեկումնային եղավ 1916 թ. նրա այցը Թիֆլիս, որտեղ նա ծանոթացավ Հովհաննես Թումանյանի հետ և ոգեշնչված «Թմկաբերդի առումը» պոեմով գրեց իր «Ալմաստ» օպերան: Թիֆլիսում նաև կազմակերպվեցին կոմպոզիտորի հեղինակային համերգները, որից ստացված հասույթը Սպենդիարյանը տրամադրեց 1915 թ. ջարդերից տուժված հայերին¹²:

Սպենդիարյանը մեծ դեր է խաղացել հայկական կոմպոզիտորական դպրոցի, նրա գեղագիտական սկզբունքների, ոճական առանձնահատկությունների ձևավորման մեջ: Նա ընդարձակել է հայկական երաժշտության ժանրերի արտահայտչամիջոցները, հիմք դրել հայկական ազգային սիմֆոնիզմին: Սպենդիարյանի «Ղրիմի էսքիզները» (2 պյուիտ), «Երևանյան էտյուդները» և այլ գործեր հայկական սիմֆոնիկ երաժշտության դասական նմուշներից են:

Սպենդիարյանը մշտապես կապված էր նաև հայ իրականության հետ: Դեռ մանկության ու պատանեկության տարիներից նա շփվում էր առաջավոր հայ մտավորականությանը, լսում ու յուրացնում էր հայ ժողովրդական և ազ

¹¹ Սպենդարովա Մ. Ալ. Սպենդարիով, Երևան, «Հայաստան» հրատ. 1966:

¹² Մելիքյան Սպիրիդոն, հոդվածներ, հուշեր, նամակներ, փաստաթղթեր:

գային հայրենասիրական երգեր, տոգորված էր հեռավոր հայրենիքի սիրով և աշխատում էր այդ ամենն արտացոլել իր ստեղծագործական առաջին փորձերում:

Միմֆերոպուլի գիմնազիայի աշակերտ Սպենդիարյանն արդեն ջութակի համար մշակել էր «Արեն ելավ. ք հայրենասի- րական երգը, որը ոչ այլ ինչ է, քան «Ջեթունցոց քայլերգը»:

Այս վաղ շրջանի ձեռագրերում կան նաև բուն ժողովրդական երգերի մշակումներ: Դրանցից են, օրինակ, «Գացեք տեսեք» և «Ջան գյուլում» երգերը, որոնց հետ նա, ըստ երևույթին, ծանոթացել էր Ք. Կարա-Մուրզայի երգչախմբերի կատարումից: Ապագա կոմպոզիտորի աշակերտական այս առաջին փորձերը դեռևս հեռու էին կատարյալ լինելուց, բայց դրանք ունեին շատ կարևոր նշանակություն, որովհետև նրանք միջոցով նա անմիջական շփման մեջ էր մտնում հարազատ ժողովուրդի երգարվեստի հետ¹³:

Ինչպես Ղրիմում, նույնպես և Մոսկվայում ուսանելու տարիներին նա հաճախ է հանդես եկել հայ ազգային- հայրենասիրական երգերի կատարմամբ: Երկու տարի անց, 1894 թ. Մոսկվայի համալսարանի պրոֆեսոր ներսեսովի տանը տեղի ունեցող հավաքություններից մեկի ժամանակ, երբ բանաստեղծ Ալ. Շատուրյանն արտասանեց իր «Այ վարդ» բանաստեղծությունը, Սպենդիարյանն այն վերածեց երգ-ռոմանսի և բանաստեղծը ստիսպված էր գրել ևս մեկ քառյակ, որպեսզի այն ամբողջանա: Այդ երգ-ռոմանսին վիճակված էր դառնալ ամենատարածված ու սիրված երգերից մեկը և մինչև այժմ էլ մնալ իբրև այդպիսին:

Մի քանի տարի անց, 1899 թ., կոմպոզիտորը գրեց իր «Արևելյան օրորոցային երգը» Ռ. Պատկանյանի խոսքերով, որոնց մեջ այնքան ցայտուն արտահայտված էին հայրենասիրական զգացմունքներ ու հերոսական տրամադրություններ: Սրանք կոմպոզիտորի ստեղծագործական առաջին քայլերն էին, կապված հայ իրականության հետ: Հետագայում, հատկապես դարասկզբից սկսած, նա ավելի սերտորեն կապվեց հայ իրականության հետ:

¹³ Գասպարյան Ս. Ալեքսանդր Սպենդիարով: Երևան, Հայպետ հրատ.1951:

Արևմտյան Հայաստանից հայկական կոտորածների մասին ստացվող լուրերը, ինչպես և Ղրիմում հաստատվող հայ գաղթականների խմբերի տեղավորման ու նրանց տնտեսական օգնության կազմակերպման հարցերը կոմպոզիտորին շատ էին հուզում և նա, որպես Յալթայի հայկական բարեգործական ընկերության նախագահ, անում էր հնարավոր ամեն բան. կազմակերպում էր բարեգործական նպատակներով համերգներ, հրատարակում երաժշտական ստեղծագործություններ և գոյացած գումարները հատկացնում գաղթականների օգնության ֆոնդին¹⁴:

Այդ տարիներին Սպենդիարյանը ձգտում էր ավելի մոտիկից կապվել հայկական իրականությանը, ավելի հանգամանորեն ուսումնասիրել հայ ժողովրդական, գուսանա-աշուղական և հոգևոր երաժշտությունը և այդ բոլորն օգտագործել իր ստեղծագործության մեջ:

Սպենդիարյանի այդ ցանկությանն ընդառաջում էր նաև հայ հասարակայնությունը, որն արդեն ծանոթ էր նրա շատ ստեղծագործություններին, հպարտանում էր իր գավակի ակնառու հաջողություններով և իր հերթին ցանկանում էր ավելի սերտորեն կապել նրան հայ իրականության հետ: Դրանով պիտի բացատրել Բաքվի հայկական մշակութային միության գեղարվեստական, սեկցիայի նախաձեռնությունը՝ հրավիրել Սպենդիարյանին մասնակցելու Խ. Աբովյանի <<Վերք Հայաստանի>> վեպի հրատարակման 50-ամյակի տոնակատարությանը:

Այդ հրավերը նա ստացավ 1910 թ. սեպտեմբերին և ներշնչված «Վերք Հայաստանի» վեպի վերջաբանից գրեց «Աղասալ գերեզմանը» կամ «Այնտեղ, այնտեղ դեպ վեհ այն դաշտը» կանտատան՝ ռուսերեն հորինած իր խոսքերով, որը պատկանում է նրա հերոսական-հայրենասիրական լավագույն ստեղծագործությունների թվին¹⁵:

Անընկճելի՝ եռանդով Սպենդիարյանը շարունակեց իր գործը նաև հայրենիքում: 1924 թ. գալով Երևան նա ձեռնամուխ եղավ հայկական սիմֆոնիկ նվագախմբի ստեղծմանը, որի անդրանիկ համերգը կազմակերպվեց 1924 թ. դեկտեմբերի 10-ին: Սպենդիարյանն մանկավարժի և կոմպոզիտորի իր հմտությունները կիսեց և փոխանցեց երիտասարդ կոլեգաներին և ուսանողներին: Հետաքրքիր մտքեր և ծրագրեր առաջարկեց երաժշտական հրատարակություն, օպերային թատրոն,

¹⁴ Սպենդարյան Մ. Ալ. Սպենդարյան, Երևան, «Հայաստան» հրատ. 1966:

¹⁵ Մելիքյան Սպիրիդոն, հոդվածներ, հուշեր, նամակներ, փաստաթղթեր:

ֆիլիարմոնիա ունենալու մասին, որոնք կոմպոզիտորի մահից տարիներ հետո դարձան իրականություն:

1925 թ. Երևանում նա գրեց իր վերջին ստեղծագործություններից մեկը՝ «Երևանյան էտյուդները», որը նվիրեց Երևանի պետական կոնսերվատորիայի ուսանողական նվագախմբին: 1926 թ. մեծ շուքով նշեցին կոմպոզիտորի ստեղծագործական գործունեության 25-ամյա հոբելյանը, նույն թվականին նա ստացավ ՀԽՍՀ ժողովրդական արտիստի և պետկոնսերվատորիայի պրոֆեսորի պատվավոր կոչումները:

Սպենդիարյանի համար կարևոր նշանակություն ունեւ 1927 թ. օպերային դասարանի հասարակական ելույթը, որին կոմպոզիտորը մեծ նշանակություն էր տալիս. «Զարյա Վոստոկա» թերթում կոմպոզիտորը գրեց. «Մայիսի 18-ին հայկական օպերայի հիմքը դրվեց»:¹⁶

1928 թ. Հայաստանում, ինչպես նաև ողջ Խորհրդային միությունում նշվում էր Մաքսիմ Գորկիի ստեղծագործական գործունեության 35-ամյակը: Հոբելյանական այդ համերգը ղեկավարում էր Սպենդիարյանը: Դա կոմպոզիտորի վերջին ելույթն էր: 1928 թ. մայիսի 7-ին նա կնքեց իր մահկանացուն:

¹⁶ Գրիգորյան Բ. Ալեքսանդր Սպենդիարով: Երևան ՀՍՍՀ Գ.Ա.: Հրատ.1952

Եզրակացություն

Ամփոփելով աշխատանքը, գալիս ենք այն եզրակացության, որ Ժողովրդական ստեղծագործության հիմքի վրա Սպենդիարյանն ստեղծել է ծրագրային երաժշտություն: Նրա գործերն աչքի են ընկնում մեղեդայնությամբ, հարմոնիկ ու նվագախմբային արտահայտչամիջոցների ցայտունությամբ, բանաստեղծականությամբ և քնարականությամբ: Նրա «Այնտեղ, այնտեղ, դեպի վեր այն դաշտը» հերոսական երգը՝ ձայնի (տենոր) և նվագախմբի համար (Խաչատուր Աբովյանի «Վերք Հայաստանի» վեպի մոտիվներով), «Առ Հայաստան» կոնցերտային արիան (Հովհաննես Հովհաննիսյանի խոսքերով) տոգորված են ազատության համար պայքարի կոչով:

«Երեք արմավենի» սիմֆոնիկ պատկերի (ըստ Միխայիլ Լերմոնտովի), «Բեդաքարոզիչը» լեգենդի (Յակով Պոլոնսկու խոսքերով) և «Մենք կհանգստանանք» մելոդեկլամացիայի (ըստ Անտոն Չեխովի «Քեռի Վանյա» պիեսի Սոնյայի մենախոսության) համար Սպենդիարյանն արժանացել է Գլինկայի անվան մրցանակների (1908, 1910 և 1912 թթ.): Ռուս բալետմայստեր Միխայիլ Ֆոկինը «Երեք արմավենու» երաժշտությամբ ստեղծել է բալետ, որի առաջին ներկայացումը տեղի է ունեցել Բեռլինում (1911 թ.):

1924 թ-ին Խորհրդային Հայաստանի կառավարության հրավերով կոմպոզիտորը տեղափոխվել է Երևան, մասնակցել կոնսերվատորիայում օպերային դասարանի, սիմֆոնիկ նվագախմբի, երաժշտական հրատարակչության կազմակերպմանը, հանդես եկել որպես դիրիժոր: Հայաստանի շրջաններում լսել և ձայնագրել է Ժողովրդական երգեր ու պարեղանակներ, մշակել է նաև Սայաթ-Նովայի «Ղարիբ բլբուլ» երգը:

Այսպիսով, այս հետազոտական աշխատանքը հնարավորություն է տալիս խորությամբ ճանաչել Ալեքսանդր Սպենդիարյանին և նրա ստեղծագործությունները: Հնարավորություն կտա ուսուցիչներին արդյունավետ կազմակերպել երաժշտության դասերը դպրոցում:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Գասպարյան Ս. Ալեքսանդր Սպենդիարով: Երևան, Հայպետ հրատ. 1951:
2. Գրիգորյան Բ. Ալեքսանդր Սպենդիարով: Երևան ՀՍՍՀ Գ.Ա. Հրատ. 1952:
3. Ժամանակաիցները Ալ. Սպենդիարյանի մասին, հուշերի ժողովածու, կազմ. Թադևոսյան Ալ. Երևան, Հայպետհրատ. 1960:
4. Իսահակյան Ավ. Իմ հուշերը Երևան Հայպետհրատ. 1946:
5. Սպենդարովա Մ. Ալ. Սպենդարիով, Երևան, «Հայաստան» հրատ. 1966:
6. Սպենդարովա Մ. Ալ., երաժիշտի կյանքը: Երևան, հայպետհրատ 1971:
7. Մելիքյան Սպիրիդոն, հոգվածներ, հուշեր, նամակներ, փաստաթղթեր:
8. Летопись жизни и творчества А. А. Спендиарова, Е., 1975;
9. Тигранов Г., Александр Афанасьевич Спендиаров, 2 изд., исп. и доп., М., 1971;
10. Александр Спендиаров, Статьи и исследования (сб.), Е., 1973;
11. Будагян Г., Со Спендиаровым. Страницы воспоминаний, Е., 1999.